

אייר התשס"ט

**ראש
יהודי**
02-6791122
www.rosh-yehudi.org

בס"ד

ל"ג בעומר ורבי שמעון בר יוחאי

כלומר המהרש"א רואה את חטאם העקרי בלשון הרע שדברו איש על רעהו שנבעה מכך שלא כבדו איש את **תורתו** של חברו.

מיתה זו - אסכרה - נזכרת גם לגבי מנהגם של אנשי משמר, שהיו מתענים מיום ב' ועד ליום ה', ובכל יום לטעם ולעניין אחר.

הטעם לתעניתם ביום ד' מופיע בירושלמי:
4. ירושלמי תענית פרק ד' ה"ג:

"ברביעי היו מתעניין על התינוקות שלא תעלה אסכרה לתוך פיהם. ויאמר א-להים יהי מאורותי - מארת' כתיב" כלומר על פי הירושלמי מכך שהמאורות שנבראו ביום הרביעי נכתבו בתורה בכתיב חסר - מארת - מלמדת על **חסרון ומארה שנקבעו בזה היום**.

מארה זו באה לעולם עקב קיטרוגה של הלבנה:
5. חולין ס' ע"ב:

"רבי שמעון בן פזי רמי: כתיב ויעש א-להים את שני המאורות הגדולים וכתוב 'את המאור הגדול ואת המאור הקטן'. אמרה ירח לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה: לכי ומעטי את עצמך"

כלומר קיטרוג של הלבנה, המבינה כי יש רק כתר אחד, ואי אפשר לשניים להיות משמשים בו, הביא מארה לה עצמה, שצריכה היתה למעט את עצמה, **ואותה מארה היא שורש למיתת אסכרה בעולם**, ומשום כך יש לאנשי משמר להתפלל שלא תעלה לפיהם של תינוקות ביום זה של השבוע.

6. הרב יהודה שביב

אפשר שזה ההסבר גם למיתתם של תלמידי רבי עקיבא במיתת האסכרה.

נהיגת כבוד אינה עניין לנימוסים חיצוניים וגיוני כבוד גרידא, אלא בעיקרה **החשבת הזולת** (כמו שהסביר המהרש"א). אנו מכבדים את מי שאנו רואים כניצב מעלינו, ומכאן החיוב לכבוד כבוד מלך, אב ואם, ות"ח.

כמו כן אנו מכבדים מי שנראה בעינינו כבעל חשיבות, ויתכן שתלמידי רבי עקיבא **ראו כל אחד את עצמו כראוי "לכתר" ולא החשיבו את זולתם כראויים לכתר**.

מכאן אולי גם ההסבר לביטוי "זוגות" בברייתא.

כל זוג-כל חברותא לא ראו את עצמם כזוג שכל אחד מהם בעל ערך עצמי המשלים את חברו, אלא **כמתחרה על ה"כתר"**, ואי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד, ולכן לא נהגו "כבוד זה בזה", ובאה מארת אסכרה ומיעטה בהם, עד שכמעט ושם העולם.

יום ל"ג בעומר נחשב למעין חצי חג, מועד קטן מדבריהם, או יומא דפגרא אשר אין האבלות הרגילה של ימי הספירה נוהגת בו. מותר להינשא ביום הזה, מותר להסתפר, אין מתעניין, ואין אומרים תחנון.

א. מיתתם של תלמידי רבי עקיבא

המקור למנהגי האבלות בימי ספירת העומר הוא מיתתם של תלמידי רבי עקיבא:

1. שו"ע או"ח סימן תצ"ג סעיף א:

"נוהגים שלא לישא אישה בין פסח לעצרת עד ל"ג בעומר מפני שבאותו הזמן מתו תלמידי רבי עקיבא."

מיתתם של תלמידי רבי עקיבא נזכרת בגמרא:
2. יבמות ס"ב ע"ב:

"ר"ע אומר: למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנות, היו לו תלמידים יהיו לו תלמידים בזקנותו, שנאמר: בבקר זרע זרעך (וגם לערב אל תנח ידך), אמרו: **שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת ועד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר"מ ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת**. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? אמר רב נחמן: אסכרה."

(הערה: נוסח דומה מופיע בבראשית רבה ס"א ג', ושם ההסבר הוא "שעיניהם היתה צרה אלו באלו").

וראוי לשים לב שהגמרא אינה מציינת מנהגי אבלות הנובעים ממותם הטרגי של תלמידי רבי עקיבא.

השאלות הנשאלות:

א. הלשון של ברייתא "שנים עשר אלף זוגים תלמידים" היא תמוהה, מדוע ציינה את מספר התלמידים בדרך זו, ולא אמרה בפשטות עשרים וארבעה אלף תלמידים?

ב. מהו אותו חטא שבעטיו מתו תלמידיו של רבי עקיבא "שלא נהגו כבוד זה לזה"?

ג. מה פשר מיתת ה" אסכרה" שבה מתו?

3. המהרש"א:

"ולא חש כל אחד מהם על כבוד תורה של חברו שאין כבוד אלא תורה, ולכך מתו במידה זו כי היא חייך וגוי ואמרו שמתו במיתת אסכרה דאפשר שכל אחד דבר לשון הרע והיה מספר בגנות חברו וסימן ללשון הרע אסכרה..."

ועל כן התעלה י"ח באייר, הוא ל"ג בעומר, ונחשב כיום מיוחד לשמחה באמצע ימי העצב והאבלות של ימי הספירה והיה למועד קטן, שנתבטלו ונדחו ממנו איסורי אבלות.

ג. מדוע נקבע היום שפסקו מלמות כיום שמרבים בו שמחה, הרי ביום זה נסתיימה מיתת כל התלמידים, ולא שפסקו מלמות והיתה תשועה לנותרים

ויש להבין מדוע נקבע היום שפסקו מלמות כיום שמרבים בו שמחה, הרי ביום זה נסתיימה מיתת כל התלמידים, ולא שפסקו מלמות והיתה תשועה לנותרים, ומה מקום להרבות בשמחה, הרי לא היתה תשועה כלל?

עמדו על כך מפרשי השו"ע, בביאור הגר"א שם ציין מקור לכעין שמחה זו:

13. הגר"א

"מרבים – כמ"ש בסוף תענית שבו פסקו מתי מדבר"

כלומר המקור של הגר"א לשמחה בל"ג בעומר הוא מעין השמחה בט"ו באב, שאחד ההסברים לכך שנוהגים בו מקצת שמחה הוא משום שביום זה פסקו מתי מדבר מלמות.

ולכאורה יש להבין מה הדמיון, הרי במתי מדבר כשפסקו מלמות נשלמה הגזירה, פסקו מלנדוד במדבר, והמתינו לכניסתם לארץ המובטחת, וחזר הדיבור עם משה, והיה בתאריך זה מפנה של תקוה.

ומה התקוה והבשורה בכך שתמו כל תלמידי ר"ע ביום זה?

הפרי חדש על השו"ע שואל שאלה זאת ועונה:

14. הפרי חדש

"ומ"ש ומרבים בו קצת שמחה וכו' – תימה דעכשיו נהגו להרבות בשמחה ושלא לומר תחנון ואעפ"י כן אינם מסתפרין אלא עד ל"ד ויראה תרתי דסתרן, ולפיכך מי שנהג עצמו להסתפר בל"ג אין מוחין בידו. ומיהו יש לדקדק בשמחה זו למה? ואי משום שפסקו למות מה בכך הרי לא נשאר אחד מהם וכולם מתו ומה טיבה של שמחה זו?

ואפשר שהשמחה היא על אותם תלמידים שהוסיף אח"כ ר"ע שלא מתו כאלו."

כלומר הפרי חדש מסביר את השמחה על פי דברי המדרש:

15. קהלת רבה פרשה י"א:

"ורבי עקיבא אומר שנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת ובסוף העמידו לי שבעה ואלו הן: רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי מאיר ורבי יוסי ורבי שמעון בר יוחאי ורבי אליעזר בנו של ריה"ג ורבי יוחנן הסנדלר. אמר להם: הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה, אתם לא תהיו כן מיד עמדו ומלאו כל הארץ תורה".

לפי זה השמחה שמרבים בל"ג בעומר היא על המפנה החשוב שחל ביום זה, שלאחר שפסקו תלמידיו מלמות, התחיל ר"ע ללמד תורה לרשב"י וחבריו.

כלומר על פי הסבר זה השמחה ביום ל"ג בעומר יסודה בלימוד התורה של חמשת/שבעת תלמידיו החדשים של ר"ע שבניגוד לתלמידיו הראשונים "שהיו שונאים זה לזה ולא היו רוצין להנהות זה לזה בלימוד" (יפה תואר על קהלת) האחרונים תורתם מלאה את כל הארץ, מכיון שמסרו נפשם ללמד תורה לאחרים. כלומר על פי הסבר זה שמחת ל"ג בעומר היא על התורה שחזרה לישראל.

ב. הפסקת מנהגי האבלות בל"ג בעומר מפני שפסקו תלמידי רבי עקיבא למות בל"ג בעומר

המקור הקדום ביותר לל"ג בעומר מופיע אצל המאירי:

7. המאירי יבמות ס"ב:

"וקבלה ביד הגאונים ז"ל שביום ל"ג בעומר פסקה המיתה ומתוך כך נוהגין שלא להתענות בו"

המנהג שלא לנהג מנהגי אבלות מל"ג בעומר ואילך מסתמך על דברי אברהם בן נתן הירחי לונגל:

8. אברהם בן נתן הירחי לונגל בספרו המנהיג, סעיף קו:

"מנהג בצרפת ופרובינציה לכנוס (לישא אשה) מל"ג בעומר ואילך, ושמעתי בשם ר' זרחיה בן יצחק הלוי מגירונא, שמצאו כתוב בספר ישן הבא מספרד, שמתו תלמידי רבי עקיבא מפסח עד פרוס העצרת. ומאי פורסא - פלגא (ומהו פרוס - חצי), כדתנן שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, ופלגא ט"ו יום קודם העצרת, וזהו ל"ג בעומר".

כלומר על פי הגרסה הזאת במדרש, בל"ג בעומר פסקה המגפה בין תלמידי רבי עקיבא ולכן מפסיקים לנהג מל"ג בעומר ואילך מנהגי האבלות, אבל אין מודגש כאן ל"ג בעומר כיום מיוחד לעצמו.

מקור נוסף הוא ר' יהושע אבן שועיב:

9. ר' יהושע אבן שועיב בסוף דרשה ליום ראשון של פסח (ח"א, עמ' רכב):

"שמעתי שיש במדרש "עד פרוס העצרת" והוא חמשה עשר יום העצרת. וכשתסיר חמשה עשר יום מארבעים ותשעה יום, נשארו ל"ד. והנה הם ל"ג שלימים, ומגלחים מיום ל"ד בבקר כי מקצת היום ככולו."

ולפי גרסה זאת כל יום ל"ג אסור ומקצת ל"ד.

אבל לפי דעת הרמב"ן מקצת לילה סגי, כדאיתא בספר תורת האדם וכו'.

וזהו הנוסח שהביא בית יוסף בפירושו לטור (תצג א), וזהו גם דעת המחבר:

10. שלחן ערוך אורח חיים סימן תצ"ג סעיף ב:

"נוהגין שלא להסתפר עד ל"ג בעומר, שאומרים שאז פסקו מלמות. ואין להסתפר עד יום ל"ד בבוקר"

לעומת זאת:

11. שיטת הרמ"א באותו הסעיף:

"הגה ובמדינות אלו אין נוהגים כדבריו אלא מסתפרין ביום ל"ג ומרבים בו קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון (מהרי"ל ומנהגים)"

12. מהרי"ל (ב"ימים שבין פסח לשבועות):

"אמרי מהרי"ל סגל: אף על גב דאיתא בגמרא דתלמידי רבי עקיבא מתו מן פסח עד עצרת, מכל מקום עושין ביום ל"ג בעומר שמחה, משום דמתו רק בימים שאומרים בהן תחינה ובכל יום שאין אומרים תחינה לא מתו, והשתא דל מן המ"ט יום של ספירה ז' ימי החג וגי' ימים דחל בהם ר"ח, שנים לאייר ואחד לניסן, וז' שבתות, פשו להו ל"ב, נמצא דלא מתו רק ל"ב ימים, לכן כשכלו אותן ל"ב ימים שמתו, עושין למחרתן שמחה לזכר".

כלומר מהותו של ל"ג בעומר כמועד קטן, קשורה על פי השולחן ערוך לכך שביום ל"ג בעומר פסקה מיתתם של תלמידי רבי עקיבא, או שרק ב-ל"ב ימים בין פסח לעצרת מתו.

ד. שמחת ל"ג בעומר ורשב"י

16. הרב חיד"א זצ"ל בספרו מראית עין ליקוטים סי' ז' :
 "דביום ל"ג עצמו התחיל ר"ע ללמד תורה לרשב"י וחבריו"

בספרות ההלכה לא מצאנו קישור הלכתי בין ל"ג בעומר כיום של שמחה והפגת מנהגי האבלות, לבין רבי שמעון בר יוחאי.

מסורת זאת מוזכרת אצל "ערוך השולחן":

17. ערוך השולחן (תצג ז) :

"רגילין לקרוא ל"ג בעומר היולא דרשב"י. ובארץ ישראל מרבין בתפלה והדלקת נרות על קברו הקדוש ואומרים שנשתלק ביום זה, וגם יצא מהמערה."

אלא שמסורת זו של"ג בעומר הוא יום פטירתו של רשב"י, וכיוצא בזה יום הולדתו, יום סמיכתו, יום חתונתו עם אשתו (ממש), וגם יום יציאתו מן המערה, לא נזכרה בשום מקום בש"ס, ולא במדרשים, אף לא בזהר, כאירועים שקרו בי"ח אייר הוא ל"ג בעומר.

באשר לחתונתו של רשב"י מצאנו בגמרא:

18. כתובות (סב ע"ב) – חתונתו של רשב"י:

"רבי חנניה בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשילהי הלוליה דרבי שמעון בן יוחאי"
 תרגום: "היה הולך לבית הרב בסוף זמן ימי חופתו (חתונתו) של ר' שמעון."

אך הגמרא לא מציינת תאריך כלשהו לחתונתו.

תיארוכם של אירועים אלו בל"ג בעומר היה מסורת קבלה בעל פה, שזכתה לפרסום בכתובים מימי הביניים לערך ואילך.

לדוגמא המסורת על פטירתו של רשב"י בל"ג בעומר נזכרת בכתובים מימי הביניים, המספרים על יהודים שעלו למירון להשתטח על קברו של רשב"י וקדושים אחרים.

19. המסורת על ל"ג בעומר כיום פטירתו של רשב"י

רבי עובדיה מברטנורה, מספר באיגרתו אל אחיו, בשנת רמ"ט (1489) המופיעה בספר "דרכי ציון", על ההדלקה על קבר רבי שמעון: "בי"ח אייר, יום פטירתו, באים מכל הסביבות ומדליקים אבוקות גדולות, מלבד הנר - תמיד הדולק על הקבר"

הרב חיים וויטאל בפרי עץ החיים, שער ספירת העומר, פרק ז' כתב:

"בענין ההולכים על קבר רשב"י ור"א בנו במירון בל"ג בעומר אני ראיתי למורי ז"ל זה שמונה שנים שהלך עם אשתו ועם ביתו והיה שם ג' ימים ההם. גם העיד לי הרי"ס ששנה אחת קודם שהכרתי אותו שהלך שם לגלח את בנו במשתה ושמחה הימים ההם."

בשער ספירת העומר פרק ו', כותב הרב חיים ויטאל טעם מיוחד מדוע מת רשב"י ביום ל"ג בעומר:

"כי הוא מתלמידי ר' עקיבא שמתו בספירת העומר"

וביחס ליום הולדתו של רשב"י:

20. ספר בני יששכר (מאמרי חודש אייר מאמר ג', ל"ג בעומר סעיף ב') היום בו נולד רשב"י:

"ומסתמא ביום זה נולד גם כן. כי הקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום אל יום."

כלומר הקב"ה משגיח שתאריך יום פטירת הצדיק יהיה חופף לתאריך יום הולדתו, ולכן מכיוון שהמסורת היא שרשב"י נפטר בל"ג בעומר הרי שגם נולד בל"ג בעומר.

אחת המסורות הקושרת את רשב"י לל"ג בעומר מייחסת לל"ג בעומר את יום בו נסמך רשב"י על ידי רבי עקיבא:

21. ר"ח וויטאל בשער הכוונות (ענין ספירת העומר, דרוש יב, דף פז ע"א) – היום בו נסמך רשב"י:

"ובבוא יום ל"ג בעומר אשר הוא בחינת רחמים ואז פסקו תלמידי רבי עקיבא מלמות, ולכן סמך אחר כך רבי עקיבא את חמשה תלמידיו הגדולים, ואלו נתקיימו בעולם והרביצו תורה ברבים והם רבי מאיר, ור' יהודה ור' אלעזר בן שמוע, ור' שמעון ור' נחמיה. ולכן זמן שמחתו של רשב"י ביום ל"ג בעומר"

מסורת זאת מופיעה גם במשנת חסידים:

22. משנת חסידים (מסכת אייר פ"א),

"וביום ל"ג בעומר סמך רבי עקיבא אז את חמשת תלמידיו, ועל ידם ועל יד ר' שמעון בר יוחאי, שהיה אף הוא תלמידו של ר' עקיבא נתקיים העולם. לפיכך אין להתאבל ביום זה על החרבן (חורבן התורה), אלא מצוה לשמוח שמחת רשב"י."

כמו כן קיימת גם מסורת שבל"ג בעומר יום פטירתו גילה רשב"י את סודות התורה, ואור ספר הזוהר הקדוש האיר וזרח בכל העולם כולו.

דעות אלה מובאות אצל כף החיים (אורח חיים תצג, סעיף כו ד), ונסמך להן מדרשי חסידות וקבלה לחזק את ההכרה כי ל"ג בעומר וההילולא קשורים באירועים חשובים ומכריעים בקורות חייו של רשב"י.

ולכן ברצוננו בשעור זה להעמיד בדמותו המיוחדת של רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י).

ה. גילוי של רשב"י - כתר שם טוב

במסכת אבות בה מופיעים אמרותיהם של חכמי תורה שבעל פה המבטאים במרוכז את מהותו הרוחנית של כל אחד מהם, ואת עיקר חידושו בתורה, מופיעה בשם רשב"י המימרא הבאה:

23. אבות פרק ד' משנה י"ז:

"רבי שמעון אומר: שלשה כתרים הם: כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהם"

והברטנורא מסביר מדוע "כתר שם טוב עולה על גביהם":

24. הברטנורא

"כתר שם טוב – מי שיש בידו מעשים טובים ושמועתו טובה מחמת מעשיו"

"עולה על גביהן - שכל שלשת הכתרים צריכים לו, שבין תלמיד חכם ובין כהן גדול ובין מלך, אם מעשיו אינם טובים ויצא לו שם רע, אין חייבים לנהוג בו כבוד"

כלומר על פי פירוש הברטנורא "כתר שם טוב" – דהיינו דרך ארץ ומעשים טובים הם הבסיס לכל הכתרים האחרים.

רעיון דומה מופיע בפירושו של המאירי שמסביר:

25. המאירי

"שהתנא רמז כאן על שלש המעלות החשובות במין האדם: מעלת העושר ומעלת היחוס, ומעלת התורה.

כתר כהונה הוא מעלת העושר, כי בו העושר הגדול שכל צרכי מזונותיהם מצויים להם בריווח ולא בעמל.

כתר מלכות הוא ראש היחוסים. וכתר תורה הוא מעלת התורה. והזהיר שלא להתגאות באחת מהן או אפילו בכולן, כי כל אלה המעלות, היינו העשירות וההתנשאות אינם באים בסיבתו, אלא הכל מאת ה' יתברך, אבל העיקר הוא להתעסק בעבודתו בקיום המצוות והחסדים ומעשה היושר, ועל ידי השם הטוב שיש לו יתעלו גם כן יחוסו, וחוכמתו ועושרו"

כמו שאומרת הגמרא ביומא :

26. הגמרא במסכת יומא:

"בשעה שאדם עוסק בתורה ודיבורו בנחת עם הבריות ומשאו ומתנו נאה, מה הבריות אומרות עליו: ראינו פלוני שעוסק בתורה – כמה נאים מעשיו, וכמה מתוקנים דרכיו, אשריו ואשרי חלקו, אשרי אביו שגדלו, אשרי רבו שלימדו תורה..."

השיחה מודלפת לשלטון הרומי, והוא קובע כי רבי יהודה ששיבח "שעילה יתעלה" כלומר יתמנה להיות הדובר של הישוב היהודי. רבי יוסי ששתק לדברי רבי שמעון – יגלה. בזכות הגלות הזאת רבי יוסי מגיע לציפורי, והגליל הופך למקום תורה. ועל רבי שמעון בר-יוחאי שגינה את הרומאים, גוזרים הרומאים מוות, והוא צריך להסתתר מפניהם.

"אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא כל יומא הוה מיייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי כי תקיף גזירתא א"ל לבריה נשים דעתן קלה עליהן דילמא מצערי לה ומגליא לן אזלו טשו במערתא איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא והווי משלחי מנייהו והווי יתבי עד צוארייהו בחלא כולי יומא גרסי בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליבלו. איתבו תריסר שני במערתא אתא אליהו וקס אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה."

הסבר נוסף למשנה הוא, שהגילוי של רשב"י הוא לא שכתר שם טוב הוא הבסיס לכתרים האחרים, אלא שקיים כתר שם טוב, שעולה על גבי שלושת הכתרים הידועים, בכך שבכתר יכול כל אחד ואחד להתעטר, וכתר זה הולם כל אחד לפי מה שהוא. ולכן ביחס לכתר אין לומר "אי אפשר לשני מלכים שישמשו בכתר אחד", כי לכל אדם כתר אישי, ייחודי ומותאם לראשו שלו.

ומסביר הרב שביב שאפשר שמאמר זה נאמר נוכח מה שארע לתלמידי רבי עקיבא :

27. הרב שביב.

כפי שהסברנו לעיל תלמידיו הראשונים של רבי עקיבא לא נהגו כבוד זה בזה – ומה היה יסוד טעותם שהם התמקדו בכתר תורה ולא ראו כתר שם טוב שבראשו של כל אחד. כלומר רשב"י חידש: הם חיפשו כתרים אחרים, כתרים שאינם ייחודיים, כתרים שבהם רבים יכולים לשאוף לאותו כתר. בא הוא וגילה כתר ייחודי לראשו של כל אחד, כתר שמזכה כל אחד בכבוד הראוי לו.

המתבונן בחיצון מבקש לראות כתר חיצוני – אם כתר מלכות, אם כתר כהונה, ולעיתים גם כתר תורה – כתר היא רק לחד בדרא, ואילו רשב"י חשף את הכתר הפנימי האישי, כתר שם טוב - הוא סוד הנשמה הייחודית.

המדרש על רשב"י במערה :

28. מסכת שבת ל"ג ב':

"ואמאי קרו ליה ראש המדברים בכל מקום דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ויתבי יהודה בן גרים גבייהו פתח ר' יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות ר' יוסי שתק נענה רשב"י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקין להושיב בהן זונות, מרחצאות לעדן בהן עצמן, גשרים ליטול מהן מכס."

כלומר יושבים שלושה תנאים שהם שלושתם תלמידי רבי עקיבא, רבי יוסי, רבי יהודה ורבי שמעון בר-יוחאי ומדברים על הגשרים שהרומאים בנו, על המרחצאות, ועל השווקים שהרומאים תיקנו.

רבי יהודה שפתח משבח את פועלם של הרומאים, ואומר שהגשרים, המרחצאות, והשווקים שהם בנו קידמו את הישוב היהודי בא"י, ואפשרו לו חיים נורמליים. גם רבי יהודה ידע מי היא רומי ומה היא עוללה לישוב היהודי בא"י, אבל הוא ביקש לראות את החיוב שבעשיה.

רבי יוסי שתק, ורבי שמעון בר-יוחאי גינה.

רבי שמעון בר-יוחאי אמר: בנו גשרים? בטח שהם בנו גשרים, כדי לקחת מכס. בנו שווקים? כדי להושיב בהם זונות להפיל אותנו, כלומר הוא מתאר את הכוונה השלילית שמאחורי העשיה שעל פניה היא חיובית.

"הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריה, ונשמעו למלכות אמרו יהודה שעילה יתעלה יוסי ששתק יגלה לציפורי שמעון שגינה והרג"

רבי שמעון לוקח איתו את רבי אלעזר, הם בורחים אל המערה, הם נמצאים במערה, והם יושבים במערה הזאת שתיים-עשרה שנים.

בתום שנים עשר שנים מופיע אליהו ועומד בפתח המערה ואומר: מי יודיע ויבשר לרבי שמעון בר-יוחאי שמת הקיסר ובטלו גזירותיו. כלומר, בטלה גזירתו על הריגת רבי שמעון.

"נפקו חזו אינשי דקא כרבי זורעי אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף. יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם חיזרו למערתכם הדור אזול איתבו תריסר ירחי שתא אמרי משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש."

יצאו רבי שמעון ובנו רבי אלעזר מהמערה וראו אנשים חוזרים וזורעים. ורבי שמעון (שהוא מרכז סיפורנו) "אמר: מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה!"

כלומר רבי שמעון לא יכול היה לראות את המציאות הזאת, "כל מקום שנותנין עיניהן - מיד נשרף".

או באופן חריף יותר רבי שמעון לא יכול בדרגתו הרוחנית לחיות בתוך המציאות הארצית.

נסה להסביר זאת, כשהיו רשב"י ובנו במערה הם למעשה התנתקו לגמרי מהחיים הגשמיים וזה מה שאפשר להם לזכות וללמוד תורה במושגים עליונים, כמו משה רבינו שעלה למרום וקבל תורה כשהוא חי ארבעים יום וארבעים לילה שלא במושגי אנוש, וכמו אליהו שזוכה להתגלות בהר חורב לאחר שהוא הולך ארבעים יום וארבעים לילה בכח האכילה והשתיה של עוגת הרצפים.

המדרגה הרוחנית הזאת גרמה לכך שלא יכלו לסבול שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, מכיוון שכל עיסוק בחיי שעה מפריע להגיע לדרגות של חיי עולם.

דעה זו שאין לעסוק בחיי עולם היא לשיטתו של רשב"י בברכות לה:

29 מסכת ברכות ל"ה:

"ת"ר ואספת דגנך, מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיו יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בהן ממנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל, רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורע בשעת רוח תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים", וזה שאמרו "מניחים חיי עולם ועוסקין בחיי שעה"

ביציאה זו מתחלקים רבי שמעון ורבי אלעזר, ורבי שמעון שביציאה הקודמת אמר "מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה" ביציאה השניה כל מקום "דהוה מחי רבי אלעזר - הוה מסי רבי שמעון".

כלומר רבי אלעזר ממשיך להיות מנותק מהמציאות, ולא יכול לראות את ההבלים שעוסקים בהם בעולם הזה, ולכן "כל מקום שהוא נותן בו עיניו - נשרף". אבל כל מקום שהוא מפיל רבי שמעון מבריא. הנימוק של רבי שמעון הוא "בני, די לעולם אני ואתה". כלומר רבי שמעון רואה את עצמו מורם מהבלי העולם הזה, אבל מבין בשלב הזה שזו דרגה ליחידים, לו ולבנו.

"בהדי פניא דמעלי שבתא חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות אמרו ליה הני למה לך אמר להו לכבוד שבת ותיסגי לך בחד חד כנגד זכור וחד כנגד א"ל לבריה חזי כמה חביבין מצות על ישראל יתיב דעתייהו."

כלומר כהגיע ערב השבת - בין השמשות, רואים רבי שמעון ורבי אלעזר בנו זקן שרץ עם שני ההדסים, ושואלים אותו למה אתה צריך את שני ההדסים, והוא עונה להם שההדסים הם לכבוד שבת. והם ממשיכים ושואלים אותו: למה אתה צריך שניים, הרי מספיק אחד? והוא עונה להם אחד כנגד זכור, ואחד כנגד שמור. ואז אומר רבי שמעון לבנו: "ראה כמה חביבין מצוות על ישראל!", וזה מיישב את דעתם של רבי שמעון ורבי אלעזר.

כלומר, כנראה שגם רבי שמעון היה צריך עוד ישוב הדעת. אומנם הוא אומנם שכנע את רבי אלעזר שניתן לקיים את העולם, אבל גם אצלו זה לא היה מספיק מיושב, ורק הזקן עם ההדסים שהראה לו כמה חביבין המצות על ישראל "יתיב דעתייהו".

כלומר כשרבי שמעון בר-יוחאי יוצא מהמערה לאחר שתיים-עשרה שנה, קורה לו מה שקרה לשניים-עשר אלף זוגים התלמידים הראשונים של רבי עקיבא, שכמו שהם לא נהגו כבוד זה בזה, הוא לא נהג כבוד במציאות הארצית, כי היא נראת בעיניו כל-כך קטנה, ורחוקה מהעולם האידאי בו הוא נמצא, כמו שהוא אומר "מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה". (ואז הוא מוחזר למערה לעוד 12 חודש כ"משפט רשעים בגיהנום").

ביציאה השניה לאחר שניים-עשר חודש נוספים במערה, רבי אלעזר עדיין לא מסוגל לסבול את העולם הלא מתוקן, ורבי שמעון אומר לו: די לעולם אני ואתה. כלומר השלמה עם מציאות בה הם בדרגתם הרונית הגבוהה, והעולם בדרגתו הגשמית הנמוכה.

אבל כאשר הם רואים את הזקן בערב שבת שלוקח את ההדסים לכבוד שבת, כלומר הוא לוקח את המציאות הגשמית - ההדסים ומעלה אותה כנגד שמור וזכור, וכל מעשיו הם לכבוד שבת, אזי הם מבינים את יכולת התיקון של המציאות הגשמית ונתינת המשמעות הרוחנית לחיים הגשמיים שזה מטרת המצוות, כמו שאומר רבי שמעון בר-יוחאי לרבי אלעזר: "ראה כמה חביבין מצוות על ישראל".

כלומר לשיטת רשב"י העיסוק בחרישה וקצירה הוא מדרגה נמוכה, ואם אין מלאכתם נעשית ע"י אחרים סימן שאינם עושין רצונו של מקום. והאידיאל הוא עיסוק רק בתורה, ומלאכתן נעשית בידי אחרים.

דעה זו של הרשב"י נזכרת גם במכילתא:

30. דעת רשב"י במכילתא בשלח פרשה ב':

"לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן, הא כיצד יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה ומהיכן היה לובש ומתכסה".

כלומר לדעת רשב"י כדי שתהא התורה נדרשת כדבעי צריך להיות מופקעים מעול דרך ארץ. לחלוטין.

החיבור הזה בין רשב"י והמן מסביר גם את דברי החתם סופר ביו"ד סעיף ר"ג שאומר של"ג בעומר הוא היום שבו זכו בני ישראל למן בפעם הראשונה:

31 החתם סופר - ל"ג בעומר הוא יום ירידת המן במדבר:

"ולפי דאיתא במדרש שמיום שכלה החררה שהוציאו ממצרים הלכו ג' ימים בלא לחם ואחר כך ירד המן, אם כן היה הורדת המן ביום ל"ג בעומר, וראוי לעשות לזה זכר טוב".

כלומר כמו שבמדבר בני"ב בטחו בקב"ה וקבלו את מזונם ישירות מהקב"ה, כך סובר רשב"י שעל האדם להקדיש את עצמו ללימוד התורה, ואת פרנסתו הוא יקבל מהקב"ה.

ואז יוצאת בת קול ואומרת להם: "להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערכתכם!" והם חוזרים למערה ויושבים בה שנים עשר חודש.

וראוי לשים לב למספר נקודות:

א. למספר שתיים עשרה שחוזר פעמים, הם תחילה יושבים במערה שתיים עשרה שנה ואח"כ חוזרים ויושבים במערה עוד שתיים עשר חודש. וזה מזכיר לנו גם את שנים עשר אלף זוגים תלמידים של רבי עקיבא שמתו במגפה.

ב. המדרש מסביר את חזרתם של רבי שמעון ורבי אלעזר בנו למערה לעוד שנים עשר חודש בכך "משפט רשעים בגיהנום - שנים עשר חודש", וזה דורש הסבר הרי אנו מדברים על רבי שמעון ורבי אלעזר שכבר ישבו במערה שתיים-עשרה שנה, והגיעו למדרגות רוחניות כל כך גבוהות.

ג. גם אצל רבי שמעון בר-יוחאי כמו אצל רבי עקיבא יש שני שלבים. יש יציאה ראשונה ויציאה שניה. כמו שאצל רבי עקיבא - יש תלמידים ראשונים שלא מתקיימים, ותלמידים שניים שמפיצים את תורתו. ומעיר הרב אלון שגם אצל משה רבנו אנו מוצאים לוחות ראשונים שלא מתקיימים ולוחות שניים שמתקיימים.

המשך המדרש על רשב"י במערה:

32. מסכת שבת ל"ג ב':

"יצתה בת קול ואמרה צאו ממערכתם נפקו כל היכא דהוה מחי ר' אלעזר הוה מסי ר"ש אמר לו בני די לעולם אני ואתה"

כלומר ביציאה השניה מופיעה בת קול (ולא אליהו) כנגד הבת קול שגזרה עליהם לשוב למערה, ומצוה עליהם לצאת מהמערה והם יוצאים.

ומסבירה הגמרא את המעלה המיוחדת אליה הגיע רבי שמעון: שמתחילה לפני תקופת המערה כאשר רבי שמעון בן יוחאי היה מקשה קושיא, היה מתרץ רבי פנחס בן יאיר את הקושיא בשנים עשר תירוצים (והנה חוזר המספר שנים עשר פעם נוספת), אבל לאחר תקופת המערה כאשר היה רבי פנחס בן יאיר מקשה קושיא, היה רבי שמעון מתרץ אותה בעשרים וארבעה תירוצים.

"אמר הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל אתקין מילתא דכתיב (בראשית לג) ויבא יעקב שלם ואמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו (בראשית לג) ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן להם ושמואל אמר שווקים תיקן להם ור' יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם. אמר איכא מילתא דבעי לתקוני? אמרו ליה איכא דוכתא דאית ביה ספק טומאה, ואית להו צערא לכהנים לאקופי. אמר איכא איניש דידע דאיתחזק הכא טהרה? א"ל ההוא סבא כאן קיצץ בן זכאי תורמסי תרומה, עבד איהו נמי הכי, כל היכא דהוה קשי טהריה, וכל היכא דהוה רפי צייניה "

לאחר היציאה מהמערה מגיע רבי שמעון למסקנה שמכיוון שנעשה לנו נס צריך להודות. והדרך להודות היא לתקן - "איזיל אתקין מילתא".

והיינו יכולים לחשוב שהתיקון יהיה רוחני בהרבצת תורה, אבל רבי שמעון שהבין מהמעשה של הזקן וההדסים שהמטרה היא לתקן ולעלות את המציאות הארצית, לומד את החשיבות שבתיקון דברים גשמיים מיעקב שנאמר בו (בראשית לג) "ויבא יעקב שלם ויחן את פני העיר".

ומסביר רב שפירוש "ויבא יעקב שלם" הוא "שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו", כלומר כשראה יעקב שאחרי כל מה שהוא עבר אצל לבן, והפגישה עם עשו (ועם שרו של עשו), הוא חזר שלם, הוא מחליט "ויחן את פני העיר", במובן של לתת חן (כמו "וחנותי"), כלומר, להעניק משהו לעיר.

וראו לשים לב שהדוגמאות שהאמוראים מביאים לתיקון שעשה יעקב לשכם, מקבילים למעשים של הרומאים אותם בקר רבי שמעון בחריפות.

הגשרים שרבי שמעון ראה בהם דרך לגבות מכס - מקבילים לדברי רב שיעקב תקן מטבע, והשווקים שרבי שמעון ראה בהם מקום להושיב זונות להחטיא את ישראל, מקבילים לדברי שמואל שיעקב תקן שווקים, תיקן להם, והמרחצאות שרבי שמעון ראה בהם רק לענג את הרומאים מקבילים לדברי רבי יוחנן שאמר שיעקב תקן מרחצאות.

ומסביר הרב אלון שההקבלה הזאת אינה סתירה לדבריו הראשונים של רבי שמעון.

רבי שמעון בר-יוחאי שהוא אבי תורת הסוד, בא להגיד לנו: תמיד תסתכל פנימה למטרת העשיה. ישנה עשיה שמטרתה היא גשמית בלבד, וישנה עשיה שגם אם היא גשמית מטרתה לתקן את המציאות.

לכן כשרבי שמעון בר-יוחאי רואה את הגשרים שרומי בונה הוא אומר: אני יודע שזה עוזר לנו, אבל אותי מעניין הצד הפנימי של הבניה, והוא שהם רוצים מכס, הם רוצים להושיב זונות בשווקים, הם אינם רוצים את טובתנו.

אבל כשיעקב בא לבנות את ארץ-ישראל והוא בונה שווקים וגשרים, אז יכול להיות שהצד החיצוני של הבניה הוא כלכלי, אבל גם אם לא מודע לכך, הצד הפנימי הוא תיקון העולם וישוב א"י.

זה אגב גם יסוד שיטתו של רבי שמעון בר-יוחאי של ההלכה שסובר שדורשים טעמא דקרא. כלומר, כאשר באים לפסוק הלכה יש להבין את הטעם הפנימי של הפסוק.

אפשר להסביר את העובדה שנתייבשה דעתם של רבי שמעון ורבי אלעזר גם באופן הבא:

כפי שהסברנו לעיל שיטתו ודרגתו של הרשב"י היתה שפרק מעליו עול דרך ארץ כדי להשיג חיי עולם, וזכה ללמוד תורה במערה כשחיי השעה היו כלא היו לגבי חיי עולם.

וזה מאפשר להבין את ההגדרה שהגדיר רבי יהודה בזוהר הקדוש את רשב"י כשבת, מה שבת קודש לה' אף רשב"י קודש לה', שהרי שבת היא מעין העולם הבא, שיש בה נשמה יתירה שאפשר על ידה להרגיש ולחיות במושגי הנצח.

בהגדרה זו של רשב"י כשבת ניתן למצוא את הקשר למנהג לשורר את הפיוט בר יוחאי בכל שבת, שכל קדושת חיינו מעין עולם הבא כשבת.

ולכן כשראו את הזקן שעושה מצוה בחביבות גדולה, ראו שאפשר למצוא קורת רוח של מעין עולם הבא גם בחיי העולם הזה, ועל כן יש חשיבות גם לחיי השעה, ולכן נתייבשה דעת.

ונראה שלא בכדי הדגישו חז"ל שאותו זקן חבב המצוות בכך שלקח שני הדסים אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור לכבוד שבת קודש, לפי שיש בדבר ללמד על מהותה של שבת שהיא מעין העולם הבא.

שיטתו של רשב"י שאין לעסוק בחיי שעה כלל כדי לזכות בחיי עולם, ולא ניתנה תורה להדרש אלא לאוכלי המן, נלמדה גם מהשבת שהיא מעין עולם הבא, שקדושתה בכך ששובתים מכל מלאכה, ובכך זוכים לנשמה יתירה, ולקדושה, אולם בשעה שהזקן מכבד את השבת ולוקח שני הדסים אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור, בא הדבר ללמד שמעלת השבת וקדושתה שהיא מעין עולם הבא, לא רק בשמור ושבתה ממלאכה, אלא גם בזכור בקידוש באכילה ושתייה, וגם בכך יש נשמה יתירה, וזוה נתייבשה דעתם שניתן לשלב חיי שעה וחיי עולם ולקדשם כאחד, וזו היא השבת כבת זוג של האדם, שיש בה את השילוב של הגוף והנשמה, של חיי עולם וחיי שעה.

"שמע ר' פנחס בן יאיר חתניה ונפק לאפיה עייליה לבי בניה (בית המרחץ) הוה קא אריך ליה לבישריה חזי דהוה ביה פילי בגופיה הוה קא בכי וקא נתרו דמעת עיניה וקמצוחא ליה א"ל אוי לי שראיתך בכך א"ל אשריך שראיתני בכך שאילמלא לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך דמעיקרא כי הוה מקשי ר"ש בן יוחי קושיא הוה מפרק ליה ר' פנחס בן יאיר תריסר פירוקי לסוף כי הוה מקשי ר"פ בן יאיר קושיא הוה מפרק ליה רשב"י עשרין וארבעה פירוקי"

וממשיך המדרש שכאשר חתנו של רבי שמעון בר-יוחאי הוא רבי פנחס בן יאיר, שמע שרבי שמעון חותנו יצא מהמערה, הוא בא לקבל את פניו. "עייליה לבי בניה", ורבי פנחס בן יאיר מכניס את רבי שמעון לבית-המרחץ, ושם הוא משמש אותו, ותוך כדי כך הוא הסתכל בבשרו, וראה שכל בשרו של רבי שמעון נקבים נקבים, כלומר, כל הגוף מלא חתכים מהחול במערה. ואז רבי פנחס בן יאיר בוכה מצער כשהוא עומד מעל רבי שמעון והדמעות נושרות מעיניו על גופו הפצוע של רבי שמעון, ורבי שמעון בר-יוחאי צווח מכאב. אומר רבי פנחס בן יאיר לרבי שמעון אוי לי שראיתך רבי שמעון בר-יוחאי כך. עונה רבי שמעון בר-יוחאי לחתנו רבי פנחס "אשריך שראיתני בכך, שאילמלא לא ראיתני בכך - לא מצאת בי כך". המדרגה שהגעת אליה קשורה לכל הכאבים, לכל החתכים ולכל מה שעברתי, אין כאן חתך אחד מיותר, ולכל חתך, לכל כאב, יש מהלך בדרך אל התיקון.